

Nöropsikanaliz: Zihin ve Beden İkilemine Bir Barış Çağrısı

Fatma Gökçe Özkarar

Nisan Psikolojik Danışmanlık Merkezi

npsa.istanbul@yahoo.com.tr

Özet

Eski çağlardan beri insanoğlunun merakını çekmiş olan zihin-beden ikilemi, günümüze dek bilimde bölünmelere ve alt dalların oluşmasına yol açmıştır. Zihin odaklı ruh bilimi bir yandan, beden odaklı sinir bilimi diğer yandan gelişmiş ve büyümüştür. 21. yüzyılda alt dalların tekrar biraraya getirilmesi ve biriken verilerin bütünleştirilmesi için bir çaba belirmiştir. Bütünleşmiş bilim adına oluşturulan yeni akımlardan biri de Nöropsikanalizdir. Nöropsikanaliz psikanaliz ve sinirbilimin ulaştığı bilgileri birleştirmeyi amaçlayan disiplinlerarası bir kuramdır. Akımın dayandığı çift görünümlü tekçilik felsefesine göre, psişenin işlevleri beyinde fiziksel olarak takip edilebilir ve evrimsel psikoloji sayesinde psişenin bölümlerinin (id, ego, süperego) beyindeki materyalizasyonları incelenebilir. Örneğin, arkaik beyin ve id benzer işlevlere sahip görünürken; frontal bölge ve bastırma mekanizmasından sorumlu ego benzer işlevlere sahip görünmektedir. Araştırmalar anne-bebek iletişiminin bebeğin beyindeki belli sinir ağlarının şekillenmesinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Bağlanma ve sağ beyin aktivasyonu arasında saptanan ilişki bunlardan biridir. Nöropsikanaliz, farklı disiplinlerin verilerini birbirine tercüme ederek çevre-insan etkileşiminin beyinde yarattığı somut değişiklikleri de araştırmaktadır. Psikolojik tedavilerin de, çevre-insan etkileşiminin bir örneği olarak kişide nörolojik değişikliklere yol açtığı düşünülmektedir.

Giriş

İnsanlık varolduğundan beri, insan ne olduğunu, nasıl olduğunu, nereden geldiğini, nerede olduğunu, nerede olacağını ve ne yapması gerektiğini anlama çabası içinde olmuştur. Kendini hem kendisiyle hem de çevresiyle bağlantı içinde tutabileceği, dolayısıyla bütün kalabileceği ve bütünlükle bağlantı halinde kalabileceği bir anlam aramıştır. En eski inanç sistemlerine ve antik felsefeye bakıldığında, insanın bu anlamı hem maddi hem manevi boyutta irdelediğini ve sonuçta “ruh” ve “madde” kavramları arasındaki ilişkiyi anlamaya çalıştığını görürüz. Günümüze kadar şamanizm, taoizm, budizm ve diğer tüm dinler bir yandan; Socrates, Leucippus, Democritus, Descartes, Mevlana, Kant bir yandan bu ilişkiyi aramıştır.

Bu ihtiyaç doğrultusunda deneyimler ve bilgi biriktikçe, insanlığın elde ettiği, test ettiği, araştırmak ve kontrol etmek istediği veriler “kültür” ve “bilim” adları altında toplanmaya başlamış ve nesilden nesile ailevi ve kurumsal eğitim yoluyla aktarılmıştır. Aktarım içinde sürekli gelişen ve büyüyen bu “Data Bank”ta maddi ve manevi veriler yavaş yavaş ikiye ayrılmış ve gruplaşmıştır. Günümüz bilminin akademik düzeyde “Doğa Bilimleri” ve “Beşeri Bilimler” olarak ayrışması da bunun yansımalarındandır.

Varoluş ve insan bu iki perspektiften algılanmaya çalışıldığında, bir yanda insan beyine dair bulguları biriktiren “nöroloji”, bir yanda insan zihnine ait bulguları biriktiren “psikoloji” bilimleri gelişmiş ve büyümüştür. Özel-

likle geçtiğimiz yüzyılda bu iki bilim dalı arasındaki ayrışma öyle yoğun yaşanmıştır ki, zaman zaman bu karşılıklı olarak diğer dalı değersiz görmeye ve hatta narsistik bir tarzla karşı dalı inkar etmeye varmıştır. “Bölünmüş Bilim” diyebileceğimiz bu evrenin sonunda, yavaş yavaş köprü görevi gören disiplinler yükselişe geçmiştir; bir yandan nöropsikiyatri diğer yandan nöropsikoloji. Giderek alt dalların ismi birden fazla gövdeye dayanır olmuştur; sosyal psikiyatri veya biyolojik psikoloji, ve belki ilerlerde psikososyal nöropsikiyatri! Tüm bu isimsel kalabalıklaşma, bilgi bankasının bütünleşme çabası, parçaların birbiriyle kenetlenme ihtiyacıdır. Parçalanmış her olgunun sonradan bütünleşmesi ve bütün her olgunun daha da büyümek için sonradan parçalanması, evrensel prensiplerin en büyüleyici yanı olsa gerek.

İşte insana dair bilgi bankasının bütünleşme çabası içinde bu yüzyıl başında Sinir Bilimi ve Psikanaliz arasında bir köprü daha atıldı: Nöropsikanaliz.

Akımın başlatıcısı Arnold Pfeffer, 1998 yılında New York Psikanaliz Enstitüsü’nde Psikanaliz-Sinir bilimi Çalışma Grubu’nu kurdu. Bir sene sonra Amerikan Psikanaliz Birliği, çalışma grubunu “Arnold Pfeffer Nöropsikanaliz Merkezi” olarak isimlendirdi. Anna Freud Center’ın katılımıyla 2000 yılında Uluslararası Nöropsikanaliz Derneği - UNPD resmen Londra’da kuruldu. 2002 yılında bu dünyaya veda eden Arnold Pfeffer, derneğin en önemli sponsorlarından oldu ve dernek her sene onun anısına Arnold Pfeffer Ödülü’nü vermeye 2001 yılında Antonio Damasio’yu seçerek başladı. UNPD şu anda dünyanın çeşitli ülkelerinden 400’ü aşkın üyeye sahiptir ve Avrupa, Ortadoğu, Asya, Kuzey ve Güney Amerika’dan yaklaşık 30 ülkede Nöropsikanaliz Çalışma Grubu kurulmuş durumdadır. Üyeler; nöroloji, psikiyatri, psikoloji, sosyoloji, felsefe ve sinir-

bilim dallarında uzmandır. Dernek, “En doğrusu benim disiplinim!” demeyenler için disiplinlerarası iletişimi hedeflemektedir.

Akımın temel amacı, psikoloji bilimini derinden etkilemiş Freud’un teorisi ve onu takip etmiş psikodinamik kuramlarla, nörolojinin Kraepelin’den beri biriktirdiği verileri birleştirebilmektir. Bir diğer deyişle, ruh ve beden arasında bir barış sağlamak ve “ikilik” yerine “bütünlük” temasına odaklanmaktır. Bu belki de “Bölünmüş Bilim” adına bir terapi gibi işleyecek ve “Bütün Bilim” evresine geçişi sağlayabilecek bir çalışma sahasıdır. Temel odak “ruh-beden”, diğer bakışla “zihin-beyin” ikileminin güncel verilerle çözümlenmesidir. Bu ikilem -hepimizin anlayacağı bir referans kullanmak gerekirse- DSM-IV’e göre tüm eksen 1 ve eksen 2 bozuklukları ve organik beyin bozuklukları için ayrı ayrı tartışılmaktadır ve iki yakadan gelen veriler sentezlenmektedir. Nöropsikanaliz, aynı konuyu konuşan iki farklı lisana sahip insan arasındaki tercüme gibi işlemektedir. Bir nevi, nörolojiden psikolojiye, psikolojiden nörolojiye bir sözlük hazırlanmaktadır.

UNPD, söz konusu sentezi hızlandırmak için senede iki defa “Neuropsychanalysis” adlı dergiyi yayınlamaktadır ve senede bir, birçok daldan uzmanın katıldığı uluslararası kongreler düzenlenmektedir. Mark Solms, Edward Nersessian, Oliver Turnbull ve Yoram Yovell’in editörlüğünü yaptığı derginin yayın kurulunda, Sinirbilimi alanında ismi duyulmuş uzmanlardan Antonio Damasio, Eric Kandel, Jaak Panksepp, Joseph LeDoux, Vilanayur Ramachandran, Daniel Schachter, Allan Schore ve Tim Shallice bulunurken; Psikanaliz camiasından Otto Kernberg, Fred Levin, Theodore Shapiro, Peter Fonagy, David Olds, Arnold Modell, Nancy McWilliams ve Howard Shevrin bulunmaktadır.

İlki, 2000 yılında Londra'da yapılan kongrenin konusu duyguların nöropsikanalizi idi. Sonraki kongreler ise sırasıyla New York'ta "Hafıza", Stockholm'de "Cinsellik ve Cinsiyet", New York'ta "Bilinçaltı", Roma'da "Sağ Hemisfer, İnkâr ve Narsisizm", Rio de Janeiro'da "Rüyalar ve Psikoz", Los Angeles'ta "Sevgi ve Bağlanma" ve son olarak 2007 yılında Viyana'da "Depresyon" üzerine yapılmıştır. Kongrelerin başlangıcında yapılan eğitim günlerinde ve devamındaki sunumlarda, sinirbilim ve psikanaliz dünyasının bulguları bir araya getirilmektedir ve ortak platformlar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Farklı terminolojileri kullanıyor olsak da, mutlak gerçekte paylaşılan anlamların ve kavramların evrenselliği araştırılmaktadır. Bu ortak platformlara dayanarak interdisipliner ve uluslararası araştırma grupları kurulmaktadır. İstanbul Nöropsikanaliz Çalışma Grubu da, 2006 yılbaşı dernek tarafından resmen kabul edildi ve çalışmalarına başladı. Grubun senelik faaliyet raporları "Neuropsychoanalysis" dergisinde yayımlanmaya devam etmektedir (İstanbul Neuropsychoanalysis Study Group, 2006a; 2006b). "Bütün Bilim" felsefesi altında, disiplin farkı gözetmeksiz, Nöropsikanaliz akımıyla tüm ilgilenenlerin birbiriyle temas haline geçmesi grubun temel hedeflerindedir. Bu hedefe paralel olarak, bu yazının devamında UNPD'nin temel araştırma alanı olan Zihin-Beden ikileminin tarihçesini ve son yüzyıla ses getirmiş yeni nöropsikanalitik kuramları özetlemeye çalışacağım.

**Descartes:
Zihin-Beden İkileminin Babası**

Descartes, 17. yüzyılda felsefe, matematik, fizik ve fizyoloji üzerine çalışmış ve Zihin-Beden ikilemini araştıran birçok yayın yapmıştır. Descartes'tan önce 16. yüzyılda kabul edilen teolojik kuram; zihnin beden üzerinde büyük etkisi varken, bedenin zihin üzerinde minimum

etkisi olduğu yönündeydi. Bu teolojik teorilerde ruhu inceleyen spiritualizm ağırlık kazanmaktaydı. Batıda Augustine felsefesinin etkin olduğu bu dönemlerde beden sadece geçici bir taşıyıcı olarak düşünölmekteydi (Colish, 1968). Descartes, zihin-beden arasındaki etkileşimin tek yönlü değil çift yönlü olduğunu iddia etti. Zihin beden üzerinde etki sahibi olduğu gibi, beden de zihin üzerinde etki sahibiydi. Herhangi birinde gerçekleşen değişim diğerini doğrudan etkilemekteydi. Descartes, dualizm denen bu teziyle tartışmayı "ruh" odaklı teolojik boyuttan "zihin" odaklı bilimsel boyuta ilk çeken oldu (Descartes, 1912).

Ona göre beden, uzayda yer kaplayan ve mekanik prensiplere göre işleyen bir makine gibiydi. Hatta 17. yüzyılın son teknolojik buluşu olan "saat" gibi çalışmaktaydı. Çağımızdaki bilgisayar modellemeleri gibi, o dönemin yapay zeka modeli de büyük dikkat çeken "saat"ti. Zihin ise, fiziksel yer tutmayan ve madde olmayan özgür bir olguydu. Descartes araştırmaları esnasında beyindeki pineal bezin hemisferler arası lateralize olmayan tek yapı olduğunu keşfetmişti ve pineal bezi zihin ve bedenin bağlantı noktası olarak kabul etmişti. Ona göre zihin ve beden, bu yapı kanalıyla iletişim kurmaktaydı.

Descartes'ın önemli tezlerinden biri de, bedensel duyuların öznelliği üzerine odaklanmıştı. Duyular dış gerçeğin birer kopyası değildi, dolayısıyla nesnel olmayan duyularımız bizi yanıltabilir ve aldatabilirdi. Bu yüzden zihin, duyularla değil düşünceyle özdeşleşiyordu. Descartes'ın diliyle: "Düşünüyorum, öyleyse varım." Duyulara değil düşünceye dayanan bu varoluşçu modeli savunan Descartes, bu yüzden zihnin özgürlüğünü savunmaktaydı: "Apaçık ki BEN bedenimden tamamen ayrırım ve onsuз varolabilirim." (Descartes, 1912). Böylelikle, Descartes'ın dualizm akımını ve metafiziksel yöntemini takiben 17.

yüzyılda “ruh ” odaklı teolojik boyuttan “zihin” odaklı bilimsel boyuta geçildi. 18. yüzyılın başından itibaren ise konuya daha çok bedene odaklanan materyalizm akımı hakim olmaya başladı (Robinson, 1981). Dualizm kanalıyla, spiritualizmden materyalizme, başka bir deyişle bir kutuptan diğer kutuba bir geçiş oldu. Materyalizm; amprisizm, pozitivizm ve mekanizm gibi birçok alt dala etki etti. John Locke’un öncülük ettiği amprisizme göre tüm bilgiye bedensel duyular kanalıyla ulaşıyordu ve zihin deneyim yoluyla bilgi ediniyordu. August Comte, 19. yüzyılın başında pozitivizmi gündeme getirerek teoloji veya metafiziksel yöntemle edinilmiş bilginin anlamsız olduğunu savundu. Ona göre, sadece nesnel olarak gözlenebilen bilimsel bilgiler geçerliydi ve pozitivizm atomist yaklaşımla açıklanabilirdi. Pozitivizmden etkilenen James Mill’in mekanizm kuramına göre ise; zihin makineden başka bir şey değildi. İnsanın yaşantıları bir makinenin mekanizmaları gibiydi. Bu kuram insanı neredeyse bir robota benzeten en materyalist yaklaşımlardan biriydi.

Zihin-beden ikilemi tarih boyunca spiritüalizmden dualizme, dualizmden materyalizme geçişler yaşayarak son yüzyıla kadar taşınmıştır. İkilemin tarihçesini okurken insanda yarattığı duygular hakkında içgörü sahibi olursak, konunun niçin hiç gündemden düşmediğini ve bitmeyen bir mücadele gibi devam ettiğini anlayabiliriz. Kendinizi sadece bir ruh veya sadece bir makine gibi varsaymak sizi nasıl hissettirir? New York Üniversitesi’nde felsefe profesörü olan Thomas Nagel’e göre insanoğlunun bu konuyu hala hararetle tartışıyor olması, konunun ontolojik olarak en temel güdülerimizden olan “yaşam” ve “ölüm” içgüdüsünün arasındaki mücadeleye dayanmasından kaynaklanmaktadır. Nagel’a (1987) göre: “Eğer dualizm doğruysa ölüm sonrası yaşam mümkün olabilir.... Ama eğer dualizm doğru değilse, ve zihinsel işlevler

beyinde gerçekleşiyor ve tamamen beynin biyolojik işleyişine bağlı kalıyorsa, ölümden sonra yaşam mümkün değildir. ” Bu görüşe göre temel içgüdülerimiz savaştıkça, zihin-beden ikilemi her zaman insanoğlunun dikkatini çekecektir.

Teorisinde ölüm içgüdüğü Tanatos ve yaşam içgüdüğü Eros’un birbiriyle bitmeyen mücadelesine özellikle yer vermiş olan Sigmund Freud, konunun 20. yüzyılda güncellenmesini sağlayan en önemli kişi olmuştur. Oluşturduğu Psikanaliz kuramı zihin-beden ikilemine yeni bir boyut katmıştır.

Sigmund Freud ve Psikanalizin Doğuşu

20. yüzyılın başında Nöroloji ve Psikoloji Bilimleri akademik temellerini oluşturmaya başladı. Üniversitelerde nöroloji ve psikoloji laboratuvarlarının kuruluşuyla iki disiplin de araştırma ve gözleme dayalı kuramsal ve pratik bilgi birikimini giderek artırdı. Yeni çağı başlatanlar arasında Kraepelin ve Freud, akılda kalan iki ünlü isim oldu. Kraepelin, serebral lezyonlar, epilepsi ve işlevsel lokalizasyonlar üzerindeki çalışmalarıyla Sinir Biliminde önemli ilklere imza attarken; Freud, psikoloji bilimini derinden etkileyecek Psikanaliz kuramıyla yeni bir dönem başlattı.

Freud teorisini felsefe, biyoloji, fizyoloji, nöroloji, arkeoloji, mitoloji ve tarih üzerindeki araştırmalarını harmanlayarak ve klinik gözlemler yaparak oluşturdu. Temel önermelerine göre, güdülerimiz çoğunlukla bilinçdışı zihnimizde gizlenir ve “bastırma” yoluyla bilinçten uzaklaştırılır. Zihni yöneten EGO, medeni ve toplumsal kimlik anlayışımıza (SÜPEREGO) ters düşen davranışlara yol açabilecek tüm bilinçdışı güdülerini (İD) bastırır. Ego, süperego ve id kuvvetleri arasındaki dengeyi savunma mekanizmaları ile sağlamaya çalışır ve bu dengeye “Homeostasis” adı verilir

(Freud, 1915; 1923). Freud'un psikopatoloji kuramına göre bastırma mekanizması çıktığında zihinsel hastalıklar ortaya çıkar. Semptomlar, bilinci istila eden gizli güdülerin davranışlara yansımalarıdır. Tedavi sırasında bu semptomların izi sürüldüğünde bilinçdışındaki gizli köklere ulaşılır. Bu kökler daha olgun ve rasyonel çıkarsamalarla istilacı ve kompulsif özelliğinden arındırılır. Bilinç ve bilinçdışı arasındaki savaş yerini tekrar homeostasise bırakır (Freud, 1938). Bir başka deyişle yarılmış zihin dengelenerek bütün zihin oluşturulur.

Freud'un bu önermeleri o yıllarda görgül yöntemlerle kanıtlanamadığı için, o dönemin bilim camiasında psikanalitik yaklaşım yoğun tartışmalara yol açmış ve bazı uzmanlar tarafından geçerli bilimsellikte bulunmamıştır. 1950lerden itibaren beyin üzerinde yapılan "modern teknolojiye" sahip bilimsel araştırmalarla, zihinsel hastalıklara biyolojik yaklaşım ve ilaçla tedavi yükselişe geçmiştir. Materyalist akım tekrar yükselirken, psikanaliz demode bulunmaya başlanmıştır. İlginçtir ki Freud, psikanalitik kuramı görgül ispatlardan yoksun olduğu için sert eleştirilere maruz kalmış olsa da, bir asırı aşkındır en çok yankı getiren ve toplumda "psikoloji" dendiğinde hala akla ilk gelen isimdir. Bir şekilde Freud'un insanlara kendi içsel süreçlerine tanıdık gelen konuları hatırlattığı düşünülebilir. Örneğin, günümüzde medyada en sık rastlanılan iki konunun cinsellik ve şiddet olduğunu düşünürsek, İd'in iki temel güdüsü libido ve agresyonun topluma ne kadar tanıdık olduğunu farkedebiliriz.

Aslında nörolog olan Freud psikanalitik kuramın 21. yüzyılda nasıl şekilleneceğini öngörmüştür. Yaşadığı yılların imkanlarında teorisini bilimsel olarak ispatlayamamış olsa da sık sık psikanalizin nörolojik temelini altını çizmiştir: "Eğer şu an psikolojik terimleri, fizyolojik ve kimyasal terimlerle değiştirebilecek

durumda olsaydık, tanımlamalarımızdaki yetersizlikler, muhtemelen yok olacaktı." (akt. Solms, 2004). Yeni çağa girerken Nöropsikanaliz akımının başlaması Freud'un öngörüsünün doğruluğunu ve psikanalizin tekrar doğuşunu haber vermektedir.

Freud'un Geri Dönüşü: Nöropsikanaliz

Freud'un öngörüsüne paralel olarak, son 50 yıldır modern beyin araştırmalarında toplanan verilerin Freud'un önermelerine örtüştüğü görüldü. 2000 yılında Fizyoloji ve Tıp Nobel Ödülünü kazanan Eric Kandel'e göre "Psikanaliz, hala zihni anlamakta en tutarlı ve akli en tatmin eden yöntemdir" (Kandel, 1999). Eric Kandel'in de içinde bulunduğu çalışmalar sonucunda 21. yüzyılın başında "nöropsikanaliz" asırlardır süren Zihin-Beden ikilemini barışa çağıran yeni bir akım olarak başladı. UNPD temel olarak Spinoza felsefesi olarak da bilinen 'Çift Görünümlü Tekçilik' felsefesini benimsedi (Solms ve Turnbull, 2002). Spinoza felsefesine göre beyin bilincin oturağıdır, ama bilinç sadece fiziksel unsurlardan ibaret değildir. Beyin hem fiziksel hem mental unsurlar taşır. Nörofilozofi uzmanı Northoff bu felsefeyi şu deyişle özetlemiştir: "Beyin sadece biyolojik bir organ değildir, beyin biyo-psiko-sosyal bir organdır" (2007). Psişe'nin mental işlevleri beyin içinde fiziksel olarak takip edilebilir. Bir başka deyişle psişenin beyinde materyalizasyonu söz konusudur. Çift Görünümlü Tekçilik felsefesine dayanan nöro-psikanalitik tercüme psikanalitik kavramların sinirbilimsel izdüşümlerini keşfetmeyi hedeflemektedir.

Nöropsikanaliz akımı bilimsel temelini evrimsel psikoloji ve evrimsel psikiyatrye dayandırmakta, bu temel üzerine inşaa ettiği tezleri de gerek psikanalitik gerek nörolojik araştırmalarla güçlendirmektedir. Evrimsel bakış açısıyla bakıldığında, psikanalitik soyut kavramlar nörolo-

jik somut bulgularda izdüşümlerini bulmaktadırlar. Bu bağlantıları farketmek, psikanaliz ve nörolojinin farklı terminolojiler kullansalar da aynı gerçeklerden bahsettiğini düşündürmektedir. Örnek olarak evrim sürecinde psişenin aygıtlarının (id-ego-süperego) beyindeki topografik özelliklerini oluşturması ele alınabilir.

Tablo 2: Freud'un Çizdiği Son Zihin Modeli/1933



Not: İD - Arkaik beyin; güdülerden sorumlu limbik sistem (hipokampus, amigdala, talamus, hipotalamus).

EGO ve SÜPEREGO - seçici inhibisyon- dan sorumlu ventral frontal bölge, bilinçli düşünceden sorumlu dorsal frontal bölge. HOMEOSTASIS SORUMLUSU (Egonun bölümü) - Korpus Kollasum

Çalışmalarını nörolojik çizimlerle tamamlayan Sigmund Freud'un çizdiği bir zihin modelinde (Gamwell ve Solms, 2006) kendisinin bu tercüme çalışmalarına yaklaşık bir asır önce başladığı ama teknolojik yetersizlikler nedeniyle modelini kanıtlamaya fırsat bulamadığı anlaşılmaktadır (bkz. Şekil 1).

Evrimsel bakış açısına göre, kortiko-kognitif gelişimler daha ilkel olan ve halen diğer canlı türleriyle paylaştığımız temel duygu ve güdülerden sorumlu sub-

kortikal sistemler üzerine kurulmuştur (Davis, Panksepp ve Normansell, 2003). İlkellik olarak incelendiğinde subkortikal yapıları içeren arkaik beyin, libido ve agresyon gibi temel içgüdüleri kapsayan id ile ilişkilendirilmektedir (Kaplan-Solms ve Solms, 2000). Buna göre, en ilkel güdüler beyin en ilkel bölgelerinde somutlaşmıştır. Limbik sistem üzerine yapılan araştırmalar da hipotalamus, talamus ve amigdala gibi bölgelerin cinsellik ve agresyonla ilişkilerini uzun süredir incelemektedir. Nöropsikanalizle ilgilenen uzmanlar, özellikle dopaminerjik sistemi id'in nörolojik izdüşümü olarak yorumlamaktadır (Panksepp, 1998).

Buna paralel olarak, evrimsel olarak arkaik beyinden sonra gelişmiş olan kortikal yapılar, gelişimsel olarak id'den sonra sahneye çıkan ego ve süperego ile bağdaştırılmaktadır (Kaplan-Solms ve Solms, 2000). Nörolojik bulgularda, subkortikal ve kortikal yapılar arasında iki taraflı inhibisyonun sözkonusu olması id ve süperego işlevlerinin çatışan dinamiklerini çağrıştırmaktadır. Bu durumda sinirbiliminin incelediği korteks elektrokimyasal dengesi ve psikanalizin dile getirdiği psişede homeostasis beraber yorumlanabilir. Bunun yanında nöropsikanaliz, prefrontal bölgenin sürdürdüğü yönetici ve inhibitör işlevlerin ego ve süperego işlevleriyle benzerliğini tartışmaktadır (Solms, 1999). Rüyalarda veya psikozda tespit edilen frontal hipoaktivasyonun, egonun bastırma mekanizmasının zayıflaması ve bilinçaltı dinamiklerin serbestleşmesiyle ilişkilendirilmesi bu tartışmalara destek olmaktadır (Yu, 2001; Özkarar, 2004; 2006).

Nöropsikoloji uzun zamandır dorsolateral prefrontal korteksi, sosyalleşme sürecinde gelişen vicdan ve mantıksal çıkarım işlevlerine dayanan bilinçli ve gelişmiş inhibisyon mekanizmalarından sorumlu tutmaktadır (Luria, 1973). Son yıllarda yapılan birçok farklı araştırmada ise or-

bital prefrontal bölgenin davranışsal ve afektif inhibisyon işlevlerine sahip olduğu ortaya konulmuştur (Rolls, 1990; 1998; Schore, 1994; 1996; 1997). İlginç olarak, bu bölgenin inhibisyon işlevi presemboliktir, yani dil kullanma kabiliyetinden (2 ve 3 yaşları civarı) önce gelişir (Schore, 1994). 3 yaşından önce gelişmesi vicdan ve mantıksal çıkarım gibi yeteneklerden de önce ortaya çıktığını kanıtlar. Dolayısıyla, orbital prefrontal bölgenin sansür mekanizması bilinçdışı ve ilkel inhibisyon olarak kabul edilmektedir. İlkel ve gelişmiş inhibisyon mekanizmalarının nörolojik olarak ayrıştırılmasında lateralizasyon çalışmaları da önemli ipuçları vermektedir. Sağ hemisferin sol hemisferden daha erken gelişimi ve sol hemisfer gelişiminin eğitim seviyesiyle pozitif korelasyonu düşünülürse, sağ frontal lobun birincil savunma mekanizmalarından sol frontal lobun ikincil savunma mekanizmalarından sorumlu olduğu düşünülmektedir (Özkarar, 2004).

Nöro-Psikanalitik Tercümeyle Bir Örnek: Rüyalarda ve Psikoz

Yukarıda özetlenen psikanalitik kavramların sinirbilimsel izdüşümlerini yorumlayabilmek için uzmanlar farklı konuda yapılmış birçok araştırmadan faydalanmaktadır. Bu konuların başında Freud'un teorisinin de temellerinde yatan "Rüya" olgusu gelmektedir. Solms (1997), uyku ve rüyalar üzerine bu yüzyılda elde edilen nörobiyolojik bulgularla psikanalitik yorumların örtüşen yanlarına dikkat çekmektedir. Freud rüyalar sırasında EGO'nun hipoaktif ve İD'in hiperaktif rol aldığını öne sürmüştür (Freud, 1900). Yani uyku esnasında "ego"nun bastırma mekanizması zayıflar ve "id" serbestleşerek günboyu bastırılan libidinal ve agresif güdüler rüyalarda sembolik olarak ortaya çıkar. Modern beyin araştırmaları da REM uykusu esnasında beyin dorso-lateral frontal bölgesinde hipoaktivasyon ve mesolimbik dopami-

nerjik sistemde hiperaktivasyona işaret etmektedir (Solms, 1999). Buna göre, uykuda "frontal lob aktivasyonu" (inhibisyon merkezi) zayıflar, subkortikal ve posterior aktivasyonu ve "Dopaminerjik sistem" aktivasyonu artar.

Psikoz için psikanalizin getirdiği açıklama ve modern sinirbilimin açıklaması 'Rüya' açıklamalarına paraleldir. Psikotik kişilerin gün içersinde uyanıkken rüya gördüğü yorumu en eski yorumlardan biridir. Psikanalitik yaklaşım, psikoz sürecinde stres ve travma nedeniyle egonun bastırma mekanizmasının çöktüğünü, kişinin gelişimsel olarak gerilediğini (regresyon) ve id'e ait güdülerin, omnipotent fantazilerin hezeyanlar olarak bilinci istila ettiğini savunmuştur (Jung, 1907; 1995). Diğer bir ifadeyle, psikozda bilinçaltının bilinci istila etmesi söz konusudur. Normal kişiler bunu sadece uyku esnasında deneyimlerken, psikotikler uyanıkken de bu durumu yaşarlar. İlginçtir ki, modern sinirbilim araştırmaları da psikozda frontal lob hipoaktivasyonu, posterior kortekse gerileme ve dopaminerjik sistem hiperaktivasyonuna sıkça değinmektedir (Weinberger, Berman ve Daniel, 1991; Hazlett, Buchsbaum, Jeu, Nenadic, Fleischman, Shihabuddin, Haznedar ve Harvey, 2000; Higashima, Kawasaki, Urata, Sakai, Nagasawa, Koshino, Sumiya, Tonami, Tsuji ve Matsuda, 2000; Nohara, Suzuki, Kurachi, Yamashita, Matsui, Seto ve Saitoh, 2000). Dolayısıyla, Freud'un rüyalar ve psikozun dinamikleri için düşündüğü benzerlik, modern sinirbilimin REM uykusu ve psikozda dair tespit ettiği bulgulardaki benzerlikle paraleldir.

Nöro-Psikanalitik Kuramlara ve Uygulamaya Giriş

Erken yaşlardaki deneyimlerin öğrenme mekanizmaları yoluyla hafızada bıraktığı gelişimsel izler, psikodinamik kuramın altyapısını oluşturmaktadır. Edelman'ın

“Nöral Darwinizm ve Öğrenme” kuramı, erken yaştaki deneyimlerin gelişimsel çocuk nörolojisindeki etkilerini anlamakta önemli rol oynar (Edelman, 1987). Edelman’a göre öğrenme birarada ateşlenen nöronların birarada sinir ağı oluşturmasıyla mümkündür. İlk yıllarda anne-bebek etkileşiminde, daha sonra çevre-kışı etkileşiminde en çok ateşlenen sinir ağıları ‘seçilmiş’ sinir ağıları olur. Kışinin içsel ve dışsal süreçlerini algılamasında ağırlıklı olarak seçilmiş sinir ağıları rol alır. Algılanan gerçeklerin representasyonlara dönüşmesine “haritalama” adı verilir. Her kışı kendi haritalarına göre olayları yorumlar ve değerlendirir. Edelman’ın teorisi ilk yaş deneyimlerinin kişilik yapısının oluşmasındaki rolünü nörolojik boyutta izah ederek nöropsikanalize büyük katkıda bulunmuştur.

Bunun yanında Allan Schore’un sağ beyin ve bağlanma teorisini sentezleyen çalışmaları anne-bebek etkileşiminin sağ hemisfer sinir ağıları üzerindeki etkisini vurgulamıştır (Schore, 1994). Anne-bebek etkileşiminin şekline göre bebeğin beyinde (özellikle erken gelişen sağ beyinde) kortiko- limbik nöral ağılar kurulur. Aşırı stres bu ağıların gelişmesini engeller ve bağlanma sorunları ortaya çıkabilir. Normal bağlanma sürecinde ise ayna nöronların aracı olduğu eş zamanlı anne-bebek hareketleri somut olarak gözlemlenebilir (Ammaniti, 2004). Anne ve bebeğin aynı anda aynı mimik ve jestleri yapması özdeşleşme mekanizmasının ilk adımıdır.

Nöro-psikanalitik kuramların uygulamadaki yansımalarına bakılırsa, psikoterapist ve danışan arasındaki aktarım-karşı aktarım sürecinde de gözlemlenen eş zamanlı hareketler aynı nörolojik temele dayanmaktadır ve bağlanmaya işaret etmektedir. Anne-bebek etkileşimiyle başlayan tüm çevre-insan etkileşimi beyinde elektro-kimyasal değişimlere yol açar ve beyindeki anatomik değişiklikler tüm

yaşam boyunca sürer. Dolayısıyla çevre-insan etkileşiminin bir örneği olan psikolojik tedaviler, sadece konuşmaktan ibaret değildir. Uzman ve danışan arasında oluşan sözlü ve sözsüz iletişim kışinin beyinde de değişim yaratır. Psikolojik tedavide insan-çevre etkileşimi daha sağlıklı şartlarda modellenerek, yeni nöral ağılar kurulur ve yeni savunma mekanizmaları öğretilir. Kandel’e (1999) göre, psikoterapinin sonlanımında beyinde oluşmuş yapısal değişiklikler modern görüntüleme teknikleriyle izlenebilir.

Kognitif sinirbilime karşıt olarak Afektif Sinirbilimi kurmuş olan evrimsel sinirbilimci Panksepp’e göre, subkortikal afektif sistemleri anlamak psikolojik değerlendirme ve tedavilerde kortikal kognitif sistemleri anlamaktan daha önemli bir yer taşımaktadır. Ego ve süperegö işlevleriyle ilişkilendirilen kortiko-kognitif gelişimler, id ile paralellikler taşıyan ve daha ilkel olan subkortikal afektif sistemler üzerine kurulmuştur (Davis, Panksepp ve Normansell, 2003). Beyindeki belli bir subkortikal afektif sistemin fazla veya az çalışması kişilik tiplerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Psikopatolojide, frontal bölgenin -dolayısıyla kortiko-kognitif işlevlerin ve inhibisyonun- zayıflaması, dominant olan subkortikal afektif sistemin zihinsel kontrolü ele geçirmesi söz konusudur. Panksepp doğru psikoterapi yöntemlerinin seçilmesi ve oluşturulması için bireysel kişilik değerlendirmesinin önemini vurgulamaktadır. Kışilik değerlendirilmesinde hangi afektif sistemin dominant olduğunun tespit edilmesi bu sistemin sağaltımı ve güçsüz kalmış diğer sistemlerin güçlendirilmesi için gereklidir (Panksepp, 1998).

Subkortikal yapıların kortikal yapılara üstünlüğünü savunan afektif sinirbilime alternatif olarak iki yapının da önemini savunanlar, nöro-psikanalitik uygulamaların 3 boyutlu zihin ve beyin analizine dayandırılmasının en sağlıklı

yaklaşım olduğunu tartışmaktadır (Sasso, 1999). Bu görüşe göre bilinçaltı ve bilinç dengesini sağlamak, duygu-düşünce-davranış bağlantılarını kurmak ve ben-öteki sınırlarını kurmak; beyinde sağ yarımküre-sol yarımküre, kortikal-subkortikal ve anterior-posterior iletişimlerini dengeleyerek "Bütün Zihin" oluşumunu sağlar. Sasso, 3 boyutlu dengenin ruhsal ve bedensel sağlık için gerekli olduğunu savunmaktadır.

Psikolojik tedavide amaç, dengenin hangi boyut veya boyutlarda engellendiğini tespit etmek, engelin sebeplerini bulmak ve değiştirmektir. Günümüze kadar geliştirilmiş psikolojik ekollerin her birinin farklı boyuta odaklandığı ve bu boyutta sağaltıcı etkiye sahip olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla, yapılan 3 boyutlu psikopatoloji teşhisine göre her vak'a için farklı ekollerin tedavi yöntemlerinden faydalanabilir. Örneğin, psikotik bir bilince müdahale ederken bilişsel-davranışsal yöntemler kullanmak, frontal aktivasyonu artırarak bilinçaltının bilinci istilasını engelleyip, duygu-düşünce ve davranış arasındaki disorganizasyonu azaltıp, ben-öteki arasındaki sınırların kuvvetlenmesini sağlar. Öte yandan psikotik bireyleri psikanalize almak zaten bilinçaltının bilinci istila etmesini artırarak kişinin kaygısını ve dağılmasını artıracaktır

Bununla beraber ikincil savunma mekanizmaları çok kuvvetli bir obsesif kişiliğe müdahale ederken bilişsel yaklaşımdan ziyade psikodinamik yaklaşım çok daha faydalı olacaktır. Uzmanların elindeki ekolü her danışana uygulamaya kalkmak yerine, hangi danışana hangi ekolün daha yararlı olacağını araştırması ve farkındalık kazanması gerekmektedir. Öyle görünmektedir ki, danışana göre yöntem belirlemek ve uygulamak nöro-psikanalitik yaklaşımın temelini oluşturacaktır.

Nöropsikanalizin Gelişimi İçin Tavsiyeler

İstanbul Nöropsikanaliz Çalışma Grubu'nun görüşüne göre, zihin-beden ikilemini araştırırken batı felsefesinin yanında doğu felsefesini de incelemek en 'bütünleşmiş' felsefeyi doğuracaktır (İstanbul NNeuropsychoanalysis Study Group, 2006a). Bunun yanında madde ve enerji üzerine yapılan kuantum fizik çalışmalarının bulmacayı tamamlayacağı düşünülmektedir (Fişek, Özkarar ve Tura, 2007). Nitekim, modern fizik ve doğu mistisizmi arasındaki paralellikleri araştıran fizik uzmanı Fritjof Capra "Kuantum fizik doğu felsefesine yakınlaşmaktadır." öngörüsünde bulunmuştur (2000). Bu yakınlaşma tüm disiplinlerin farklı terimlerle incelediği aynı olguda mutlak bir gerçeğe işaret etmektedir. Her disiplinin ulaştığı veriler disiplinlerarası çevirilerle bütünleştirilecek olursa daha büyük bir bilgi bankasına sahip olmak mümkün olacaktır. Bu bilgi bir değil birçok disiplinin yöntemleriyle test edilmiş ve doğrulanmış bilgi olacaktır.

Bununla beraber nöro-psikanalitik yaklaşımın gelişimi esnasında dikkat edilmesi gereken ve bilimin daha önce tuzağına düştüğü noktalar vardır. Nöropsikanaliz bir akımın üstünlüğünü değil, akımların bütünleşmesini savunduğu için kendini de en üstün akım olarak görmemelidir. Nöropsikanalizin de her akım gibi zayıf ve güçlü yanları vardır, olacaktır. Henüz oluşmakta olduğu için teoride aşırı genellemeler yapılmamalıdır, örneğin psişenin materyalizasyonu incelenirken lokalizasyon gibi genellemelere dikkat edilmeli, nörolojinin geçmişte düştüğü tuzağa düşülmemelidir. Belli bölgeler arasındaki sinir ağlarına odaklanmak ve bu ağların işlevlerini incelemek daha faydalı olacaktır. 2007 yılında Viyana'da yapılan son nöropsikanaliz kongresine yapay zeka üzerinde çalışan

elektrik ve elektronik mühendislerinin de davet edildiği düşünülürse, akım doğa bilimleri ve beşeri bilimlerin sentezinin ilk adımlarını atmaktadır. Bu adımlar atılırken çalışmalara daha çok felsefeci davet edilmelidir, böylelikle sentez sürecinde ve teorinin oluşum evresinde yapılabilecek epistemolojik hatalar önceden tespit edilip engellenebilir.

Kaynaklar

Ammaniti, M. (2004). Psychoanalytic Counterpoint. *Beşinci Uluslararası Nöropsikanaliz Kongresi*, Roma - İtalya.

Capra, F. (2000). *The Tao of physics*. Berkeley, California: Shambhala.

Colish, M. (1968). *The mirror of language*. New Haven: Yale University Press.

Davis, K. L., Panksepp, J. ve Normansell, L. (2003). The affective neuroscience personality Scales: Normative data and implications. *Neuropsychoanalysis*, 5 (1), 57-69.

Descartes, R. (1912). *A discourse on method*. London: Dent. (Orjinal Çalışma 1637).

Edelman, G. M. (1987). *Neural Darwinism: The theory of neuronal group selection*. New York: Basic Books.

Fişek, G., Özkarar, F. G. ve Tura, S. M. (2007, Ocak). Nöropsikanaliz İstanbul'da! Güler Fişek (panel yöneticisi). *İstanbul Türk Psikologlar Derneği Paneli*, İstanbul.

Freud, S. (1900). *The interpretation of dreams* (Standard Edition, 4).

Freud, S. (1915). *Repression* (Standard Edition, 14).

Freud, S. (1923). *The ego and the id* (Standard Edition, 19).

Freud, S. (1938). *An outline of psychoanalysis* (Standard Edition, 23).

Gamwell, L. ve Solms, M. (2006). *From neurology to psychoanalysis: Sigmund Freud's neurological drawings and diagrams of the mind*. New York: Binghamton University Publications.

Hazlett, E. A., Buchsbaum, M. S., Jeu, L. A., Nenadic, I., Fleischman, M. B., Shihabuddin, L., Haznedar, M. M. ve Harvey, P. D. (2000). Hypofrontality in unmedicated schizophrenia patients studied with PET during performance of a serial verbal learning task. *Schizophrenia Research*, 43, 33-46.

Higashima, M., Kawasaki, Y., Urata, K., Sakai, N., Nagasawa, T., Koshino, Y., Sumiya, H., Tonami,

N., Tsuji, S. ve Matsuda, H. (2000). Regional CBF in male schizophrenic patients performing an auditory discrimination task. *Schizophrenia Research*, 42, 29-39.

Istanbul Neuropsychoanalysis Study Group (2006a). Bulletin of the International Neuro-psychoanalysis Society. *Neuropsychoanalysis*, 8 (1), 107-108.

Istanbul Neuropsychoanalysis Study Group (2006b). Bulletin of the International Neuro-psychoanalysis Society. *Neuropsychoanalysis*, 8 (2), 214-215.

Jung, C. G. (1995). *Psicologia della malattia mentale*. S. Bonarelli, (Çev.). Roma: Newton. (orjinal çalışma 1903/1907).

Kandel, E. R. (1999). Biology and the future of psychoanalysis: A new intellectual framework for psychiatry revisited. *American Journal of Psychiatry*, 156, 505-524.

Kaplan-Solms, K. ve Solms, M. (2000). *Clinical studies in neuropsychoanalysis*. London: Karnac.

Luria, A. R. (1973). *The working brain: An introduction to neuropsychology*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin.

Nagel, T. (1987). *What does it all mean?* NY: Oxford University Press.

Nohara, S., Suzuki, M., Kurachi, M., Yamashita, I., Matsui, M., Seto, H. ve Saitoh, O. (2000). Neural correlates of memory organization deficit in schizophrenia. *Schizophrenia Research*, 42, 209-222.

Northoff, G. (2007). Introjection and cortical midline structures in depression. *Sekizinci Uluslararası Nöropsikanaliz Kongresi*, Viyana-Avusturya.

Özkarar, F. G. (2004). Ego fails to repress: The role of left frontal lobe hypoactivation in associative memory impairment in schizophrenia. *Beşinci Uluslararası Nöro-Psikanaliz Kongresi*, Roma-İtalya.

Özkarar, F. G. (2005). Symptoms of schizophrenia: A cluster of signs or a composition of schism and defenses? *Altıncı Uluslararası Nöropsikanaliz Kongresi*, Rio de Janeiro-Brezilya.

Özkarar, F. G. (2006). Nöropsikanaliz ve şizofreni. G. Fişek (panel yöneticisi). Klinik psikolojide nöropsikanalitik yaklaşım. 16. *Ulusal Psikoloji Kongresi*, Ankara.

Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. New York: Oxford University Press.

Robinson, D. N. (1981). *An intellectual history of psychology*. New York. McMillan.

Rolls, E. T. (1990). A theory of emotion, and its application to understanding the neural basis of emotion. *Cognition & Emotion*, 4, 161-190.

Rolls, E. T. (1998). The orbitofrontal cortex. A. C. Roberts, T. W. Robbins ve L. Weiskrantz, (Ed.), *The prefrontal cortex: Executive and cognitive functions içinde* (67-86). Oxford: Oxford University Press.

Sasso, G. (1999). *Struttura dell'oggetto e della rap-*

presentazione. Roma: Casa Editrice Astrolabio.

Schore, A. (1994). *Affect regulation and the origin of the self: The neurobiology of emotional development*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Schore, A. (1996). The experience-dependent maturation of a regulatory system in the orbital prefrontal cortex and the origin of developmental psychopathology. *Development and Psychopathology*, 8 (1), 59-87.

Schore, A. (1997). A century after Freud's project: Is a rapprochement between psychoanalysis and neurobiology at hand? *Journal of American Psychoanalytic Association*, 45 (3), 807-840.

Solms, M. (1997). *Neuropsychology of dreams. A clinico-anatomical study*. Mahwah, NJ; Lawrence Erlbaum Associates.

Solms, M. (1999). The interpretation of dreams and the neurosciences. *British Psycho-Analytic Society Bulletin*, 25 (9), 28-35

Solms, M. ve Turnbull, O. (2002). *The Brain and the Inner World*. Odher Press.

Solms, M. (2004). Freud returns. *Scientific American*, May, 96-101.

Weinberger, D. R., Berman, K. F., and Daniel, D. G. (1991). Prefrontal cortex dysfunction in schizophrenia. H. S. Levin, H. M. Eisenberg ve A. L. Benton, (Ed.), *Frontal lobe function and dysfunction içinde* (275-287). New York: Oxford University Press.

Yu, C. Kai-ching (2001). Neuroanatomical correlates of dreaming: The supramarginal gyrus controversy (dream work). *Neuropsychanalysis*, 3 (1), 47-59.